

Věda žije – válka, neválka

Název emise:

Česká astronomická společnost – 100 let

Den vydání: 8. listopad 2017

Hodnota: 16 Kč; kat. č. 951 (ČP)

Rozměr známkového obrazu: 23 x 40 mm

Výtvarný návrh: Vladimír Suchánek

Druh tisku: OF

Papír: fil-an-OF; **Tisk:** PTC Praha

Tisková forma: 2x 50

Náklad: 750 tis.

FDC: OTp v barvě černé

Rytec FDC: Bohumil Šneider

Tisk: PTC Praha; **Náklad:** 3 500 sérií

lovně pracoval na vzniku samostatného státu Čechů a Slováků. V Paříži tehdy vyjednával dekret o vytvoření Česko-Slovenské armády ve Francii, který francouzská vláda vydala 16. prosince 1917, tedy týden a jeden den po založení ČAS v Praze. Nadšence ve vlasti však jistě znal, tedy alespoň některé, však se po jeho tragické smrti rozhodli pojmenovat po něm budoucí hvězdárnu na pražském Petříně, vystavěnou a otevřenou vlastně k desátému výročí toho leteckého neštěstí.

Nedávno jsme psali o poštovní známce vydané ke stému výročí založení Sdružení českých umělců grafiků Hollar a je tu další příležitost připomenout stejné výročí, tentokrát na poli vědy. Sto let je i České astronomické společnosti (ČAS), sdružení milovníků astronomie neboli hvězdářství, tedy těch, kdo vyhledávají místa bez světelného smogu a s hlavou zvrácenou tu pozorují hvězdy – nebo na ně koukají dalekohledy. Krásné to popsal Bohumil Hrabal v knize Inzerát na dům, ve kterém už nechci bydlet, a natočil Jiří Menzel ve Skřivánkách na niti: „*Stačí takhle zadarmo zvednout hlavu a... vidíte to nebe? Pan Kant takhle chodil v Königsbergu a napsal: Dvě věci naplňují mou mysl vždy znovu a znovu a s přibývajícím obdivem a úctou: ohvězdněné nebe nade mnou a mravní zákon ve mně. To tam nahoře ničí moji důležitost, takže si připadám jako nějaké zvířátko. Ten mravní zákon ale zvyšuje moji cenu do nekonečnosti, ve které jsem naprosto nezávislý od světa smyslu...*“ Ve filmu pak takto meditující profesor kráčející s hlavou zvrácenou k nočnímu nebi náhle spadne do jámy a zavrní: „*To je ta oslava člověka: Vidí samé ideje, a klopýtne o kdejaké hovno. Vítězství sestává ze samých průserů.*“

Pohled na noční oblohu přitahoval lidi odedávna. Už ve starověku sloužily hvězdy a planety plavcům k navigaci, vědcům pomáhaly měřit čas, a šarlatáni, ti si z „umění“ číst ve hvězdách udělali výnosnou živnost, která ostatně vzkvétá dodnes. Aristoteles díky astronomii dokázal, že Země je kulatá, protože vrhá na Měsíc při zatmění zaoblený stín – a i když je to už dva tisíce tři sta padesát sedm let, někteří lidé tomu nevěří dodnes. Koperník před půl tisíciletím postavil do středu naší vesmírné soustavy Slunce a Kepler upřesnil, že dráhy těles obíhajících kolem něj nejsou kruhové, ale eliptické; před tři sta třiceti lety to pak vědecky zdůvodnil Newton svým zákonem obecné přitažlivosti. Hubble v roce 1929 přinesl důkaz o tom, že se vesmír rozpíná a už před ním Einstein svou teorii relativity otevřel nový prostor pro zkoumání, a to i v astronomii.

Významní hvězdáři působili i u nás – Brahe, už zmíněný Kepler, astronomem byl i Štefánik, který díky tomu zcestoval pořádný kus exotického světa – a to tam tehdy nemohl pohodlně letět! Před sto lety však u založení ČAS samozřejmě nebyl, dlel totiž v exilu a usi-

Ale vraťme se k založení ČAS. Malý kroužek nadšenců v srpnu 1917 sepsal žádost o povolení založit astronomickou společnost, což v době už dlouho trvající války, všeobecného zoufalství a hladu byl jistě odvážný počín – rakouské úřady se na jakékoli spolčování tehdy dívaly obzvláště podezíravě. Na místo držitelství ji doručil Karel Anděl, učitel a člověk mimořádně širokého rozsahu zájmů. Byl hvězdářem, myslivcem, rybářem, fotografem, rád vařil a uměl pěkně kreslit – to poslední využil při zachycování povrchu Měsíce. Schvalování žádosti trvalo něco přes měsíc, pak ještě tři týdny, než souhlas vydalo pražské policejní ředitelství dalšímu ze zakladatelů ČAS Karlu Novákovi, a to už se blížíme k hlavnímu datu 8. prosince 1917, byla to sobota, kdy od dvou hodin po poledni proběhla v posluchárně v domě v Náplavní ulici číslo 6 v Praze ustavující schůze nové společnosti. Přihlásilo se do ní na půlsta zájemců z nejrůznějších sociálních i věkových skupin. Podmínky byly od počátku velmi demokratické, důraz byl kladen na vstřícnost vůči amatérským hvězdářům, však také do prvního výboru úmyslně nekandidoval žádný profesionální astronom.

Společnost pořadala pravidelné přednášky, založila odbornou knihovnu s čítárnou a usilovala o vybudování observatoře přístupné široké veřejnosti. Ještě před vlastním založením připravila první číslo budoucího časopisu, zatím strojopisné, později už tiskem, který pak jako čtvrtletník *Říše hvězd* vycházel od roku 1920, a to v neuvěřitelně vysokém nákladu tisíc výtisků, který se časem dokonce zdvojnásobil! Astronomie byla v nové republice velmi populární, na celém území vznikaly kroužky a spolky, uvádí se, že i na Podkarpatské Rusi (tam ovšem neměl dlouhého trvání).

Pod záštitou prezidenta Masaryka vznikl *Štefánikův fond*, jehož cílem bylo vybudování opravdové hvězdárny, která by umožnila vědeckou práci i popularizaci oboru mezi veřejností. Šlo o velký projekt, jehož přípravy trvaly deset let. Po tu dobu ČAS fungovala na řadě míst, v provizorní hvězdárně v pražské Grébovce, v umělé jeskyni, kousek od bývalé hvězdárny Šafaříkovy, využívána byla věž Klementina, uvažovalo se i o umístění v novém Technickém muzeu. Nakonec pražský magistrát souhlasil s výstavbou observatoře na pozemku u Hladové zdi na pražském Petříně – a ČAS tuto příležitost chytil za pačesy. Za neuvěřitelně krátkou dobu pouho-

pouhých šesti měsíců(!) vystavěl hvězdárnu, která tu stojí dodnes. O jejím pojmenování bylo rozhodnuto už dávno – Lidová hvězdárna Štefánikova. Jistě i díky novému sídlu počet členů společnosti vzrůstal, v polovině čtyřicátých let až na dva tisíce sedm set, a po válce přibývali další. ČAS tak byla druhou největší odbornou hvězdářskou společností na světě, hned po francouzské. Do propagace astronomie se zapojil rozhlas, při ČAS byl založen Klub mládeže. Hvězdárnu podporovala řada osobností i z ciziny, například astronom a astrofyzik Zdeněk Kopal, žijící od roku 1938 v USA (byl připomenut na naší známce před třemi lety).

Společnost pak v celkem dobré kondici přečkala dlouhá léta socialismu, kdy samozřejmě na její činnost měla vliv vládnoucí strana, vzhledem k ryze odbornému zaměření se však neprojevoval příliš nápadně. Největší otřes nastal v roce 1959, kdy se z v podstatě lidového spolku stala výběrová odborná společnost přičleněná k Čs. akademii věd; tehdy nuceně poklesl počet členů ze tří tisíc na pouhých pět set – vesměs profesionální astronomů a pracovníků hvězdáren.

Opravdu vzrušující je pak současnost České astronomické společnosti, o níž její bývalý předseda (a známý popularizátor vědy) Jiří Grygar řekl: „*Jestli 20. století bylo přezdíváno zlatým stoletím astronomie, bude 21. století pro astronomii platinovým!*“ Zda je to pravda se můžete snadno přesvědčit – například na webu ČAS astro.cz.

Známka k významnému výročí symbolicky zobrazuje tři kupole petřínské hvězdárny a noční oblohu nad ní, vše pohledem z dalekohledu, tedy v kruhu. Prostřední kupole je otevřená a vidíme v ní hlavní dalekohled. V jeho pilíři je uložena urna s popelem Karla Anděla, který na pražské místodržitelství před sto lety doručil žádost o povolení založit Českou astronomickou společnost a pak se rozhodující měrou zasloužil o výstavbu Štefánikovy hvězdárny. Spí tedy symbolicky svůj věčný sen pod hvězdami, v dalekohledu, kterým pozoroval svůj milovaný měsíc...

Známka je strážlivá, stejně jako razítko prvního dne se stejným námětem hvězdářského dalekohledu v otevřené kupoli a stejně jako historizující podoba Slunce a Měsíce v kresebné výzdobě FDC. Strážlivost k vědě patří, ozdobiček netřeba. FB

